

VNS 2/2026 vp Valtioneuvoston ajankohtaiselonteko ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta

Todettakoon alkuun, että kirjoitan lausuntoni Pohjois-Amerikan tutkimuksen professorin ominaisuudessa, pikemmin kuin turvallisuuspolitiikan asiantuntijana. Olen perehtynyt lausuntoa varten sekä valtioneuvoston ajankohtaiselontekoon (VSN2/2026) että Yhdysvaltain valtionhallinnon marraskuussa 2025 julkistamaan kansallisen turvallisuuden strategiaan (NSS/2025). Kommentoin ajankohtaiselontekoa niiltä osin, jotka liittyvät Yhdysvaltojen, Suomen ja Euroopan suhteisiin. Esitän vertailukohtia nykytilanteen arvioimiseen myös Yhdysvaltain historiasta.

Kiinnitin selonteossa huomiota erityisesti *arvojen* keskeisyyteen strategian turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksen ytimessä. Asiakirjan mukaan Suomi ”lähestyy transatlanttista suhdetta arvoista, intresseistä ja vahvuuksista käsin” (VSN2/2026, s.3). Sitten arvo mainitaan asiakirjassa 15:ssä eri kohdassa. Arvojen korostus selonteossa herättää seuraavia periaatteellisia kysymyksiä: Mihin asiakirjan mainitsemat arvovalinnat perustuvat? Ketkä niitä määrittävät? Missä tilanteissa yhteisistä arvoista saatetaan joustaa?

Koska suomalaista poliittista kenttää voidaan luonnehtia pikemmin arvojen kirjavuuden kuin yhtenäisyyden kautta, on vaikeaa hahmottaa koko maalle yhtenäistä arvopohjaa, Euroopan Unionista tai transatlanttisista suhteista puhumattakaan. Mikäli yhteinen arvopohja olisi nykytilanteessa määriteltävissä, olisi silti välttämätöntä pohtia myös sitä, miten toimimme tilanteessa, jossa eri osapuolten hahmottamat arvot törmäävät keskenään. Jos arvoperusteisuuteen ei liity minkäänlaista reflektointia, saattaa syntyä vaikutelma, että arvoja – miten ikinä ne määritelläänkin – käytetään pelkästään retorisenä keinona tai hyvesignaalointina. Silloin on vaarana, että itsessään tärkeä yhteiskunnallinen arvodiskurssi menettää merkityksensä.

Arvot mainitaan selonteossa myös transatlanttisen toimintaympäristön muutoksen kuvauksessa: "Yhdysvalloissa kansallisia etuja edistetään uudella tavalla ja politiikkaa ohjaa aiempaa vahvemmin transaktionaalisuus, mihin liittolaisten on välttämätöntä vastata omien etujensa ja arvojensa mukaisesti" (VSN2/2026, s.4). Selonteon mukaan toiminnan perustana ovat "demokratia, oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet, tasa-arvo" (VSN2/2026, s.5). Viime vuosien tapahtumien valossa näyttäisi siltä, että liittolaiset eivät jaa yhtenäistä käsitystä kyseisten käsitteiden määritelmästä, historiallisista jatkumoista tai niiden puolustamisesta konfliktitilanteessa.

Turvallisuuskeskustelua on käyty julkisuudessa pääasiallisesti toisen maailmansodan jälkeisen maailmanjärjestyksen valossa, mutta arvokeskustelu olisi parempi ulottaa pitemmälle historiaan. Esimerkiksi Venezuelan päämiehen pidättäminen tai ehdotukset Grönlannin ja Kanadan liittämiseksi osaksi Yhdysvaltoja eivät ole selitettävissä toisen maailmansodan jälkeisen paradigman lähtökohdista.

Yhdysvaltain nykyhallinto on toimissaan viitannut toistuvasti vuodelta 1823 peräisin olevaan Monroe-oppiin, jonka mukaan Euroopan ja Amerikkojen politiikat tulisi eriyttää toisistaan. Monroe-oppiin vuonna 1904 liitetyn Rooseveltin korollaan mukaan Yhdysvalloilla on oikeus puuttua Latinalaisen Amerikan maiden sisäisiin asioihin sotilaallisesti puolustaakseen omia intressejään Amerikan mantereella. Doktriinin/korollaan tarkoituksena oli vakiinnuttaa Yhdysvaltojen asema läntisen pallonpuoliskon hegemoniana. Yhdysvaltojen nykyisen turvallisuusstrategian tavoitteena on taata pääsy maantieteellisesti määrittelemättömiin kriittisiin mineraaleihin, minkä laajempia seuraamuksia on vaikea ennakoida.

Yhdysvaltojen ulkopolitiikka ei ole historiallisesti katsottuna koskaan noudattanut yhtä linjaa, vaan perustelut ja linjaukset vaihtuvat aikakaudesta ja hallinosta toiseen, usein jopa saman konfliktin aikana. Molempien maailmansotien alkaessa Yhdysvaltojen ulkopolitiikka perustui isolationismin periaatteeseen, jonka mukaan USA ei osallistuisi Euroopan konflikteihin, vaan se suojelisi läntistä

pallonpuoliskoa eurooppalaiselta vaikuttamiselta. Presidentti Woodrow Wilson käytti "America First" -iskulausetta vuoden 1916 vaalikampanjassaan, jonka mukaan yhdysvaltalaisten tulisi olla "puolueettomia ajatuksissamme sekä toiminnassamme, meidän on hillittävä tunteemme sekä jokainen toimi, joka voitaisiin tulkita toisen osapuolen suosimisena taistelussa ennen toista".

Maailmansodat muuttivat Yhdysvaltojen ulkopoliitiikan isolationismin ihanteesta sodanjälkeiseen interventionistiseen linjaan, joka perustui maan intressiin päästä vaikuttamaan Euroopan sodanjälkeiseen poliittiseen ja taloudelliseen kehitykseen.

Trumpin ensimmäisen hallinnon ulkopoliitiikka alkoi isolationistisesta "America First" -ajattelusta, jota määrittivät kansalliset intressit ja lupaukset lopettaa Yhdysvaltojen nk. ikuisuussodat (*forever wars*), kuten Irakin ja Afganistanin operaatiot. Ulkopoliittinen linja on muuttunut Trumpin toisen kauden aikana, mistä merkkeinä ovat interventiot Latinalaiseen Amerikkaan, Lähi-itään ja Afrikkaan.

Ajankohtaisselonteon mukaan "Puolustuspoliittinen, sotilaallinen, puolustusmateriaali- ja puolustusteollinen yhteistyö on läheistä. Merkittävät puolustushankinnat Yhdysvalloista luovat molemminpuolista hyötyä ja tiivistävät osaltaan yhteistyötä" (VSN2/2026, s.12). Koska Yhdysvaltain nykyhallinto ei määrittele toimintaansa toisen maailmansodan jälkeisestä viitekehästä, vaan 1800- ja 1900-luvun ulkopoliitiikan doktriinien valossa, on syytä kysyä, pitäisikö linjamuutos sisällyttää osaksi Suomen ulkopoliittista riskianalyysiä?

Turvallisuusseikkojen lisäksi huomioni kiinnittyi ajankohtaisselonteosta puuttuvaan keskusteluun niistä arvokiistoista, jotka ovat eksplisiittisesti esillä nykyisessä Yhdysvaltain kansallisen turvallisuuden strategiassa. Marraskuussa 2025 julkistetussa strategiassa on mainittu useita kansakuntaa halkovia arvokysymyksiä, joihin julkisessa keskustelussa viitataan nimellä "kulttuurisodat".

Yhdysvaltojen kulttuurisodat juontavat 1970-luvulla alkaneisiin arvokiistoihin, joissa uskonnollisen oikeiston abortinvastainen liike alkoi haastaa kansalaisoikeuksia puolustavien tahojen arvoja. Perinteisiä kulttuurisotakysymyksiä ovat olleet muiden muassa aseenkanto-oikeus, maahanmuutto, vähemmistöjen asema, monimuotoisuusohjelmat sekä koulujen ja yliopistojen opetus, ml. historianopetus.

Yhdysvaltojen kansallisen turvallisuuden strategia mainitsee presidentin allekirjoittamassa esipuheessa hallinnon tärkeäksi saavutukseksi ”radikaalin sukupuoli-ideologian” (*radical gender ideology*) ja ”woke-hulluuden” (*woke lunacy*) kumoamisen puolustusvoimissa (NSS/2025, s. i). Puolustukseen ja kansalliseen turvallisuuteen liittyvien tavoitteiden lisäksi Yhdysvaltain strategiassa mainitaan pyrkimys suojautua ”kulttuuriselta kumouksellisuudelta” (*cultural subversion*, NSS/2025, s. 1) ja kitkeä monimuotoisuusohjelmat (*rooting out DEI*, NSS/2025, s.6).

Eurooppaan liittyvänä huolenaiheena strategia yksilöi ”sivilisaation katoamisen” (*civilizational erasure*) ja kansallisen identiteetin ja itseluottamuksen menetyksen (*loss of national identities and self-confidence*, NSS/2025, s. 25). Erityisinä eurooppalaisen kehityksen esteinä mainitaan ”tuhoiset ilmastonmuutos- ja hiilineutraalisuusideologiat” (*We reject the disastrous climate change and "Net Zero" ideologies that have so greatly harmed Europe*, NSS/2025, s. 25). Käytetty retoriikka on väkevää ja ideologisesti väritynyttä.

Koska arvot ovat valtioneuvoston ajankohtaiselonteon keskiössä, vaikuttaa silmiinpistävältä, että kyseiset Yhdysvaltalaisen strategian kiistanalaiset kulttuurisotakysymykset on sivuutettu selonteossa kokonaan. Kyseisiä arvokonflikteja on kuitenkin sivuttu useissa Yhdysvaltojen valtionhallinnon julkisissa puheenvuoroissa Eurooppaan liittyen.

Edellä mainituista syistä kysyn, onko selonteon arvokehys ylipäättään perusteltu, perusteltavissa tai uskottava? Olisiko totuudenmukaisempaa sanoa Suomen

lähestyvän transatlanttista suhdetta yksinkertaisemmin ”kansallisista intresseistä ja vahvuuksista käsin”?

Intressipohjainen strategia olisi linjassa Yhdysvaltojen tapaan määritellä suhdettaan muuhun maailmaan. Tällöin Suomen strategia ei myöskään olisi ristiriidassa edeltävissä asiakirjoissa esiin nousseisiin eri osapuolten näkemysten välisiin, lähtökohtaisesti yhteensovittamattomiin, arvokonflikteihin.

Kunnioittavasti

Benita Heiskanen

Professori

Pohjois-Amerikan tutkimuksen John Morton -keskus

Turun yliopisto